

SANAT NEYE YARAR?

JOHN CAREY

VakıfBank Kültür Yayınları: 0054
Sanat: 006

SANAT NEYE YARAR?
JOHN CAREY

Özgün Adı
What Good Are The Arts?

Türkçesi
Orhan Düz

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
Dr. Erdem İlgi Akter

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Ali Şimşek

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020
© John Carey, 2005

ISBN 978-605-7947-48-2

*Kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit
Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Haziran 2020
2. Baskı: Mart 2026

SANAT NEYE YARAR?

JOHN CAREY

TÜRKÇESİ
ORHAN DÜZ

JOHN CAREY (1934-2025)

Londra doğumlu İngiliz edebiyat eleştirmeni John Carey, Oxford Üniversitesinde yıllarca edebiyat profesörü olarak çalışmış; *Sunday Times*, BBC Radio 4 gibi mecralarda kültür eleştirmeni olarak pek çok yayın yapmıştır. “Yüksek kültür”ün seçkinciliğine karşı eleştirel yaklaşımıyla tanınan Carey’in yayımlanmış birçok kitabı arasında, *A Little History of Poetry* (Yale University Press, 2020), *William Golding: The Man Who Wrote “Lord of the Flies”* (Faber & Faber, 2009), *What Good Are the Arts* (Faber & Faber, 2005), *The Intellectuals and the Masses* (Faber & Faber, 1992; Chicago Review Press, 2005) öne çıkmaktadır.

ORHAN DÜZ

2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümünden mezun oldu. *Yarın Çok Güzel Olacak mı?* ve *Unutulmayan Film Replikleri* gibi derleme kitaplarının yanı sıra çok sayıda çevirisi var. Halen İstanbul’da yaşıyor ve kitap çevirmenliğine devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler	7
Giriş	9

BİRİNCİ KISIM

I. Bölüm: Sanat Eseri Nedir?	17
II. Bölüm: “Yüksek” Sanat Üstün müdür?	51
III. Bölüm: Bilim İmdadımıza Yetişebilir mi?	91
IV. Bölüm: Sanat Bizi Daha İyi İnsanlar Yapar mı?	125
V. Bölüm: Sanat Bir Din Olabilir mi?	171

İKİNCİ KISIM

EDEBİYATIN GEREKLİLİĞİ

VI. Bölüm: Edebiyat ve Eleştirel Zekâ	213
VII. Bölüm: Yaratıcı Okuma: Edebiyat ve Belirsizlik	263
Sonsöz	305
Ek Yazı	319
Kaynakça	331
Dizin	343

TEŞEKKÜRLER

Bu kitabın birinci bölümünün ilk taslağı 2004 yılında University College London'da gerçekleşen Northcliffe Konuşmaları kapsamında sunuldu. Beni oraya davet ettikleri için profesör John Sutherland'a, profesör Danny Karlin'e, Dr. Helen Hackett'e ve diğer fakülte üyelerine ve beni coşkuyla karşılayan öğrencilere teşekkürlerimi sunarım.

Yazıları veya konuşmalarıyla bana katkıda bulunan insanların sayısı burada isimlerini tek tek sıralayamayacağım kadar çok, ama özellikle fikirlerinden ve verdikleri cesareten ötürü Dinah Birch, Robert Ferguson, Peter Hemp, Šárka Kühnová ve Adam Phillips'e şükranlarımı sunuyorum. Onların değerli düşüncelerinden istifade etme şansına sahip oldum. Beş yıl kadar önce daha bu kitap ortada yokken, birlikte yediğimiz bir yemekten sonra Faber'in yayıncısı Julian Loose kitabıma bu ismi koymamı önermişti ve o günden sonra da sabır dolu hoşgörüsüyle bana örnek teşkil etti.

Estetik araştırmada manyetik rezonans görüntüleme tekniğinin imkânları konusundaki fikir alışverişlerimiz dolayısıyla Oxford'daki John Radcliffe Hastanesinden Dr. Joe Devlin ve Manchester Üniversitesinden profesör Matthew Lamdon Ralph'a minnettarım. Kendi alanlarına yabancı birinin anlayabileceği şekilde bilgiyi sunarken gösterdikleri dostane ilgi sebebiyle takdiri hak ediyorlar.

BBC'den Julia Adamson ve Lore Windemuth, 2004 yılının Kasım ve Aralık aylarında Radio 4 kanalında "Mind Reading"

adındaki programı beraber yaparken bazı fikirlerimi açıklığa kavuşturmamı salık verdiler ve bu sayede elinizdeki kitaba katkıda bulundular.

Kitabıma hazırlık babından okumalar yaptığım yıllarda, oğlum Leo Carey, sağ olsun, *The New Yorker* dergisindeki masasına gelen ilgili her Amerikan yayınından beni haberdar etti. Böylece kütüphanelerdeki saatlerimi dolu dolu geçirdim. Keza bitmeyen ilgisi ve özeniyle kitabımın müsveddesini okuyup eleştirilerde bulunan eşim Gill'e de teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Batı dünyasında insanlar iki buçuk yüzyıldır sanat hakkında abartılı sözler sarf edip durmuştur. Sanatın “kutsal” olduğu, “bizleri Yüce Varlık ile birleştirdiği”, “Tanrı’nın yeryüzündeki krallığının görünür tezahürü olduğu”, içimize “ruhsal esinler üflediği”, “ruhumuzun en yüce yerine sevgi aşıladığı”, sıradan hayattan “daha yüksek ve daha sahici bir varoluş” barındırdığı, “ebedi ve sonsuz olanı” ifade ettiği ve “dünyanın en deruni doğasını açığa vurduğu” iddia edilmektedir.¹ Sanata yönelik bu övgüler silsilesi kronolojik olarak Alman idealist düşünür Georg Wilhelm Hegel’den çağdaş Amerikalı eleştirmen Geoffrey Hartman’a kadar uzanan otoritelerin görüşlerini yansıtmaktadır ve ilanihaye çoğaltılabilir.

Sanatı kutsal diye nitelendirme konusunda tereddüt yaşayanlar bile genellikle sanatın belli kirletici etkilere, özellikle para ve cinselliğe kapalı olması gereken kutsal bir alan oluşturduğu kanısındadır. Avustralyalı eleştirmen Robert Hughes, eşitsizlik ve sosyal adaletsizlik yüzünden deliren ressam Van Gogh’un acı dolu tanıklığının ifadesini yansıtan bir tablosunu bir milyonerin misafir odasında asılı görmenin insanda tiksinti yarattığını söylerken genel bir rahatsızlığı dillendirmektedir.² Çoğu kimse için, büyük bir sanat galerisini dolaşmanın keyfi, sergilenen sanat ha-

1. Hartman s. 155, Holland s. 73, Osborne s. 115, Storr s. 17, 145, Hegel c. I s.11, Murdoch s. 83.

2. Hughes (1991) s. 270.

zineleri kişisel tamahkârlıktan doğan düşlerin ötesinde olduğu için, ekonominin yasalarının sihirli bir şekilde askıya alınmış gibi görüldüğü bir mekânda bulunma fikriyle birleşince artar.

Gerçek sanatın ticareti olduğu kadar cinsel uyarılma fikrini de kovması gerektiği, sanat hakkındaki görüşlerin şekillenmeye başladığı 18. yüzyıldan bu yana bir kaide olagelmıştır. Günümüzde internet en çok pornografik görüntüler elde etmek için kullanılıyor; bu da demektir ki, bu görüntüler bugünün dünyasında en çok aranan sanat nesnelere dir. Öte yandan biz onları gerçek sanat kategorisinden katı bir şekilde dışlarız ve çocuk pornografisi gibi durumlardaysa yasadışı ilan ederiz. Uygunsuz resimlere bakan insanları hapse gönderme uygulamasını yeniden canlandırdık; bu uygulama İsa veya Bakire Meryem resimlerine sahip olmanın hapse girme, hatta idam edilme gerekçesi sayıldığı Protestan reformunun put kırıcı çılgınlıklarından beri askıdaydı.

Sanat, geleneksel olarak belli deneyim türlerini dışladığı gibi, belli tipteki insanları da dışlayagelmıştır. Sanat üzerine yazanlar, ruhsal yararın çok arzulanır olsa da herkese açık olmadığını vurgulamıştır. Nitekim Schopenhauer şu uyarıda bulunmadan edemez: “Her sanat dalının en mükemmel eserleri, dehanın en saygın ürünleri, her zaman duyarsız çoğunluğun aklının ermeyeceği kitaplar olmalı, onların erişimine sunulmamalı ve onlardan fersah fersah uzak tutulmalıdır, tıpkı saray erkânının sıradan insanlara kapalı olması gibi.”³ Aslında bazı sanatseverlere göre tam da bu dışlayıcılık, sanatı cazip kılmaktadır. “Eşitlik köleliktir,” diye yazar Fransız romancı Gustave Flaubert ve “bu yüzden sanatı seviyorum,” diye ekler.⁴ Evrensel eğitimin, Amerikalı avangard sanat eleştirmeni Clement Greenberg’ün deyişiyle, “hakiki kültürel de-

3. Schopenhauer, 3. Kitap, 49. Kısım.

4. Flaubert’ten aktaran Bourdieu s. 576.

ğerlere duyarsız”⁵ yarı cahil bir sürü ürettiği ve bu insanların yoz sanat eserlerine olan bayağı talebinin estetik atmosferi kirlettiği yönündeki yakınma 20. yüzyılda yaygınca dillendiriliyordu.

Ne var ki, gerçek sanat eserinin doğru insan üzerinde doğru biçimde işlenmesi durumunda ne tür bir ruhsal etkiye yol açacağı konusu büyük ölçüde es geçilmiştir. Sanatseverlerin diğer insanlara nazaran daha “incelikli duyarlılıklara” sahip olduğu yine sanatseverler tarafından sıkça dile getirilir. Fakat bunu ölçmek zordur. Zekâyı ölçen testler vardır, ama inceliğin nesnel ölçümünü yapmak mümkün değildir ve kısmen bundan dolayı bu alandaki iddialar ve karşı iddialar şiddetli kızgınlıklara yol açmaktadır. *The Civilizing Process* [Uygarlık Süreci] adlı kitabında Norbert Elias, 11. yüzyılda Yunan bir prensesle evlenmiş Venedik Dükünü anlatır. Prensesin Bizans çevresinde sofrada çatal kullanmak âdettendir, ama Venedik’te çatal diye bir şey duyulmamıştır. Kadın, iki sivri ucu olan altından çatalı kullanarak yiyeceğini ağzına götürdüğünde korkunç bir cürüm işlemiş olur.⁶ Bu aşırı inceliği, doğaya uygun şekilde elleriyle yemek yiyen Venediklilere saygısızlık addedilmiş ve kadıncağız, rahip tarafından ilahî gazapla korkutularak kınanmıştır. Bundan kısa bir süre sonra tiksiniç bir hastalığa yakalanmış ve İtalyan ilahiyatçı St. Bonaventure (daha sonra kendisine Papa V. Sixtus tarafından Hıristiyan kilisesinin en ileri gelenlerinden biri payesi verilmiştir) bu hastalığın Tanrı’nın takdiri olduğuna hükmetmekte hiç tereddüt etmemiştir.

Bizim kültürümüzde, sanat nesnelere çevreleyen kutsal hale, yüksek veya düşük sanatsal incelikle ilgili ithamları özellikle incitici ve rahatsız edici kılmaktadır. Bu durum 1960’larda

5. Greenberg c. I s.12.

6. Venedik Dükünün çatalı için bkz. Elias s. 55.

resmin geri planda kalması ve onun yerini çeşitli kavramsal sanat, performans sanatı, beden sanatı, enstalasyonlar, oluşumlar (*happening*), videolar ve bilgisayar programlarının almasıyla alevlenmiştir. Bu sanat dalları insanlarda öfke uyandırmaktadır, çünkü Yunan prensesin yemek çatalı gibi, yerleşik zevkleri olan insanlara yönelik kasıtlı bir hakaret gibi algılanmaktadırlar. Dolaylı olarak bu sanat eserleri onların kıymetini bilmeyenleri, sanatın gerektirdiği ve sanatseverlerde beslediği özel yetilerden yoksun kalmış düşük insanlar diye sınıflandırmaktadır. Buna karşın yeni sanat formlarından hoşlanmayan kimseler, onları sadece yapay ve sahte değil, aynı zamanda gerçek sanatın kutsal kapısından girme iddiasında bulunan yalancılar olarak görmektedir. Bu kitapta mevcut kızgınlığımız ve kafa karışıklığımızla ilgili olduğumu düşündüğüm bazı basit sorulara cevap bulmaya çalışacağım. Öncelikle şu soruları soracağım: Sanat eseri nedir? “Yüksek” sanat, “düşük” sanattan üstün sayılmalı mıdır? Sanat bizi daha iyi insanlar yapar mı? Ve sanatın kutsallığına ve ruh-sallığına olan inancımızın ima ettiği gibi, sanat gerçekten bir din olabilir mi? Son yıllarda beyin ve sinir sistemi üzerinde çalışan bilim insanları sanata giderek daha fazla ilgi gösterip sanat eserlerini gördüğümüzde ne gibi fiziksel değişimler yaşadığımızı açıklamaktadır. Ben elimden geldiğince onların ulaştığı sonuçları değerlendirip bilimin sanatın değeri konusundaki tartışmalara –bence– neden faydalı bir katkı sunamayacağını izah edeceğim.

Kutsal bir nesne olarak sanat eseri mefhumu bu eserin değerinin mutlak ve evrensel olduğunu ima eder. Bu düşünce, ileriki sayfalarda açıklayacağım üzere, bana pek makul gelmiyor. Değerin nesnelere içkin olmadığı, değerlendirmeyi yapan kişi tarafından onlara atfedildiği gün gibi aşikârdır. Öte yandan bu durum estetik tercihi şahsi bir fikir meselesi kılarken, kanımca onun önemini azaltmamaktadır. Aksine estetik tercihler haya-

tımızda belirleyici önem taşımaları bakımından etik tercihlere benzer. Fakat onlar, herhangi bir sabit ve aşkın ölçüde atıfta bulunularak doğrulanamadığı için hiç değilse rasyonel açıklamayla doğrulanması gerekir. Bu kitabın ikinci kısmında edebiyatın bizi nasıl etkilediğini ele alıp insanları değiştirme konusundaki belgelenmiş örnekleri sunarak edebiyatın diğer sanatlara üstünlüğünü elbette öznel ve kişisel yollarla ortaya sereceğim.

BİRİNCİ KISIM

I. BÖLÜM

SANAT ESERİ NEDİR?

“Sanat eseri nedir?” sorusu basit bir sorudur, ama şimdiye dek hiç kimse bu sorunun cevabını bulabilmiş değildir ve belki de herkesi tatmin edebilecek bir cevap bulmak imkânsızdır. Yine de ben bu bölümde bu soruya bir cevap bulmaya çalışacağım.

Daha baştan şunu belirtmeliyim ki, önümüzdeki sayfalarda seküler bir bakış açısı benimseyeceğim. Yani dinsel inancın kaynaklanan mülahazaları bir kenara koyacağım; dine karşı saygısız olduğum için değil de, dinsel inanç yaklaşımı, tartışmamızın şartlarını öngörülemez şekilde temelden değiştireceği için. Eğer bir Tanrı’ya veya tanrılara inanıyorsanız, “Sanat eseri nedir?” sorusuna vereceğiniz cevap Tanrınızın veya tanrılarınızın takdirine bağlı olacaktır –tabii onların sanatsal ilgileri olduğunu varsayarsak. Bu ilaveyi yapma gereği duydum, çünkü bazı tanrılar sanatsal ilgiye sahip görünmüyor. Katolik eleştirmen Jacques Maritain, ebedi hayatı sanatta aramamız gerektiğini göstermek için, Hıristiyanlığın Tanrısının kıyamet günü Parthenon, Chartres Katedrali, Sistina Şapeli ve ayin bestelerini yakaçağını tahmin etmektedir.¹ Bu bir sanatseverden beklenebilecek bir tavır değildir ve İncil’in Mısır’dan Çıkış (*Exodus*) bölümünün 20:4 numaralı ayetinde zikredildiği gibi, tüm oyma “putların” ve suretlerin yasaklanması görsel sanatlara yönelik bariz bir anti-patiji yansıtmaktadır. Öte yandan İncil’in Tanrısının, tanımı ge-

1. Tillman s. 479.

reği her şeyi bildiği için gerçek bir sanat eserinin ne olduğunu da bilmesi gerektiği kuşkusuz ortadadır. Sonuç olarak Hıristiyan sanat tartışmaları, Tanrı fani kullarına mutlak ve ebedi sanatsal değerlerin bilgisini eşit şekilde dağıtmamış olsa bile, bu değerlerin var olduğunu kabul edebilir. Ben önümüzdeki sayfalarda böylesi ilahi kutsallık atfedilmiş mutlak değerlerin varlığını dik-kate almayacağım.

“Sanat eseri nedir?” sorusunun basit bir soru olduğunu daha önce belirtmiştim ve cevabın da basit olduğunu ileri sürebilirsiniz. Sanat eseri *Primavera*, *Hamlet*, Beethoven’ın *Beşinci Senfonisi* ve buna benzer eserlerdir. Ancak burada asıl soru, sanat eserinin ne olmadığı, ne *olamayacağı* sorusudur. Zira sanatın ne olmadığını bilmediğimiz sürece ne olduğuyla arasına bir sınır çizgisi çekemeyiz. Bunun da kolay bir cevabı olduğunu öne sürebilirsiniz. Sanat eseri olmayan bir sürü şey vardır, insan dışkısı mesela. Her ne kadar bu ikna edici gelse de aslında talihsiz bir cevaptır. Zira 1963’te ölen İtalyan sanatçı Piero Manzoni her birini 30 gramlık kendi dışkısıyla doldurduğu tenek kutuları bir sergide izleyicilere sunmuştur. Bu kutulardan biri Tate Gallery tarafından satın alınmıştır ve halen galerinin koleksiyonunda yer almaktadır.

Elbette burada “Dışkı kötü bir tercih, boşluğa, mutlak boşluğa ne dersiniz?” diyerek çıkışabilirsiniz. Boşluk kesinlikle bir sanat eseri olamaz, çünkü boşluk bir şey değildir. Ne var ki bu iddianız tartışma götürür. Nitekim kavramsal sanatın öncülerinden olan Yves Klein bir keresinde Paris’te tamamen boş bir galeriyi sergilemiştir.² Demek ki boşluk da bir sanat eseri olabilir.

Bu minvalde daha fazla örnek vermeyi gerekli görmüyorum. Bazı şeylerin kesinlikle sanat eseri olamayacağı yönünde bir kanaat sahibi olan hayal edebildiğim en sabit fikirli muhabatım

2. Hughes (1991) s. 382.

bile her seferinde alt edilebilir. Bu kişi sanat eserinin en azından sanatçı tarafından yapılmış şeyler olması gerektiği yönünde bir itirazda bulunabilir. Ancak Tony Cragg veya Bill Woodrow gibi buluntu nesnelere ve çerçöpten sanat yapan ya da Tate Gallery'nin koleksiyonuna 125 adet ateş tuğlasıyla giren Carl André gibi modern heykeltıraşlar zikrettiğimiz itirazı hemen çürütebilir. Bu heykeltıraşların kullandıkları malzemeleri *seçtiği* ve onları belli bir düzene soktuğu ve böylelikle sanat eserinin bir tercihi yansıması gerektiği yönünde bir itirazda bulunulabilir. Sanat salt bir tesadüf olamaz. Bu iddiaya karşı da Dadacıların eserleri öne sürülebilir. Nitekim Jean Arp, kâğıt parçalarını yırtıp yere bırakmış ve düştükleri yerde onları sabitlemiştir; keza Tristan Tzara, bir torbadan rastgele çekip keyfince sıraladığı cümlelerden şiirler yazmıştır.³

Çaresiz kalan muhatabımız sanat eserinin rastlantısal olabileceğini kabullenebilir. Fakat bu sefer de sanat eserinin hiç değilse sanatçının yaptığı bir şey olduğu hususunda ısrar edebilir. Sanatçı eyleyici (*agent*) olmalıdır. Ne var ki bu görüş de yanlıştır. Fransız sanatçı Orlan, kadın güzelliğinin tarihsel süreçte erkek tarafından belirlenmiş kıstaslarına yüzünü uydurmak için 1990'dan itibaren bir dizi estetik ameliyattan geçti –Boucher'in Europa'sının ağzı, Mona Lisa'nın alını, Botticelli'nin Venüs'ünün çenesi vb.⁴ Bu ameliyatlar dünyanın çeşitli yerlerindeki sanat galerilerinde canlı olarak yayınlandı. Ayrıca ameliyattan sonra Orlan'ın bedeninin kalıntılarını ve videoları da satın alabiliyordunuz. Bütün bu sanatsal hadise “Azize Orlan'ın Reenkarnasyonu” diye adlandırıldı ve açıkçası bu adlandırmanın bir sebebi, sanatçının artık eyleyici değil, edilgen kurban olduğunu göstermektir.

3. Hughes (1991) s. 61.

4. Korsmeyer s. 161–3.

Bu noktada okurların içi rahat olsun; bu kitap, Turner Ödülü* adaylarının listesi ne zaman açıklansa, boyalı basının hep yaptığı türden, modern sanatın iğrençliklerine karşı bir söyleve dönüşmeyecek. Aslında bunun tam tersi doğrudur. Yakın zamanda gösterilen şu veya bu enstalasyonun kesinlikle bir sanat eseri olmadığı yönünde ahkâm kesen kişiye cevaben şunu sormak isterim: “Bunu nasıl söyleyebiliyorsun? Senin ölçütlerin neler? Bu sonuca nereden vardın?” Doğrudur, bu soruların dillendirilmemesi en iyisidir, çünkü fiziksel şiddete yol açabilirler; bu da bize insanların sanatı pek umursamasalar da, sanatsal beğenileri hakkındaki eleştirileri ne denli ciddiye aldıklarını gösterir.

Bu bağlamda son zamanlarda görülmüş olan bir davaya dikkat çekmek istiyorum. Prens William’ın yirmi birinci doğum günü partisine davetsiz giden ve kendini komedi teröristi diye tanımlayan Aaron Barschak, Ekim 2003’te Oxford Sulh Ceza Mahkemesine çıktı –kriminal hasar suçlamasıyla.⁵ Mahkeme, Barschak’ın Oxford’daki Modern Sanat galerisinde Jake ve Dinos Chapman tarafından yapılan bir konuşmayı kesintiye uğrattığını öğrendi. Chapman Kardeşler, galerideki *The Rape of Creativity* [Yaratıcılığa Tecavüz] sergileri üzerine konuşuyordu. Söz konusu sergide, Goya’nın bir dizi gravürü üzerine yerleştirilmiş karikatür kafalar vardı. Barschak, galerinin duvarlarına, sanat eserlerinden birine ve Jake Chapman’a “Yaşasın Goya!” diye bağırarak kırmızı boya sıçratmıştı. Savunmasında, tıpkı Chapman Kardeşlerin Goya uyarlaması gibi, başka birinin sanatından kendi sanat eserini yarattığını ve bu eseriyle Turner Ödülüne aday olmayı amaçladığını iddia etmişti. Onu suçlu bulan Bölge Yargıç Brian Loosley

* İngiltere’de, İngiliz ressam J. M. William Turner adına İngiliz görsel sanatçılara 1984 yılından bu yana verilen ve özellikle kavramsal sanatla özdeşleşen prestijli bir sanat ödülü –ed.n.

5. Haber kaynağı: *The Times*, 31 Ekim 2003.